

КОНСТАНТИНОВ О.О.

**СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 211 КК УКРАЇНИ (ВИДАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ
АКТІВ, ЩО ЗМЕНШУЮТЬ НАДХОДЖЕННЯ БЮДЖЕТУ АБО ЗБІЛЬШУЮТЬ
ВИТРАТИ БЮДЖЕТУ ВСУПЕРЕЧ ЗАКОНУ)**

У статті здійснено аналіз спеціального суб'єкта складу кримінального правопорушення, що закріплений в ст. 211 Кримінального кодексу України. Розглянуто позицію з приводу того, що суб'єктом вищезгаданого діяння може визнаватися лише службова особа, наділена правом розпоряджатися бюджетними коштами, зокрема відповідні службові особи підприємств, установ та організацій, фінансування яких здійснюється за рахунок бюджету. Визначено, що до правомочних (компетентних) органів, які можуть наділити особу функціями представника влади чи місцевого самоврядування, а також організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими функціями, відносяться Президент України, органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи, суд, власник суб'єкта господарської діяльності чи засновник юридичної особи, яка не здійснює комерційної діяльності. Поняття "спеціальне повноваження" передбачає: 1) тимчасове здійснення функцій без обіймання певної посади, які нею зумовлюються; 2) виконання певних обов'язків особою, яка виконує їх на підставі законодавчих та інших нормативних чи розпорядчих актів (наприклад, наказу, розпорядження тощо). Спеціальними повноваженнями на виконання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій на підприємствах, в установах чи організаціях особа наділяється не лише через обіймання нею певної посади за трудовим договором (наприклад, кільком робітникам, які працюють на підприємстві, доручається виконання певної роботи і на час її виконання один з них призначається бригадиром, тим самим він наділяється повноваженнями на виконання організаційно-розпорядчих функцій), а й за рішенням суду, а також згідно з укладеним між особою і підприємством, установою чи організацією договором цивільно-правового характеру на виконання певної роботи чи надання певних послуг. З'ясовано, що виконання професійних функцій багатьма категоріями працівників (осіб) пов'язане із вчиненням дій, які тягнуть за собою правові наслідки. Проте визнаватися вчиненими під час виконання службових функцій такі дії (а отже, і службовими особами, які їх вчинили) можуть лише в разі, якщо вони пов'язані з виконанням функцій представника влади чи місцевого самоврядування, організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій.

Ключові слова: суб'єкт кримінального правопорушення, бюджет, службова особа, витрати.

The article analyzes the special subject of the criminal offense, which is enshrined in Art. 211 of the Criminal code of Ukraine. The position is considered that the subject of the above-mentioned act can be recognized only as an official with the right to dispose of budget funds, in particular the relevant officials of enterprises, institutions and organizations, which are financed from the budget. It is determined that the President of Ukraine, state executive bodies, local self-government bodies and their executive bodies, court, owner of a business entity or founder of a legal entity that does not carry out commercial activities. The concept of "special authority" includes: 1) temporary performance of functions without holding a certain position, which are determined by it; 2) performance of certain duties by a person who performs them on the basis of legislative and other normative or administrative acts (for example, orders, instructions, etc.). Special powers

to perform organizational or administrative functions in enterprises, institutions or organizations are given not only by holding a certain position under an employment contract (for example, several workers working in the enterprise are entrusted with certain work and for the time of its one of them is appointed by the foreman, thus he is empowered to perform organizational and administrative functions), but also by court decision, as well as in accordance with the contract between the person and the enterprise, institution or organization of civil law to perform certain work or provide certain services. It has been found that the performance of professional functions by many categories of employees (persons) is associated with the commission of actions that entail legal consequences. However, such actions (and, consequently, the officials who committed them) may be considered committed in the performance of official functions only if they are related to the performance of the functions of a representative of government or local self-government, organizational or administrative functions.

Key words: *subject of criminal offense, budget, official, costs.*

Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність. Отже, ознаками суб'єкта злочину, зокрема, передбаченого ст. 211 КК України, є: 1) фізична особа; 2) осудність; 3) досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність; 4) вчинення особою кримінально-караного діяння.

Незважаючи на те, що на сьогодні суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, тобто людина, у науці кримінального права точаться дискусії щодо реформування закону України про кримінальну відповідальність та можливості внесення змін до ст. 18 КК України з приводу визнання суб'єктом злочину юридичної особи [1, с. 133–142].

Однією з обов'язкових ознак суб'єкта злочину є його осудність – передумова вини та кримінальної відповідальності. Осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними.

Чинний КК України у ч. 1 ст. 19 визначає, що осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Отже, питання про осудність особи виникає лише в разі вчинення нею злочину та визначення інтелектуального та вольового моментів її вини. Осудність характеризується двома критеріями: юридичним і психологічним.

Юридичним критерієм осудності є факт вчинення суспільно небезпечного діяння (злочину), передбаченого законом про кримінальну відповідальність, психічно здоровою особою, здатною повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність), фактичну сторону й суспільну небезпеку свого діяння та керувати ними під час вчинення злочину.

Під психологічним критерієм розуміється стан свідомості особи, її здатність до усвідомленої діяльності. Він характеризується двома ознаками: 1) можливістю (здатністю) повною мірою усвідомлювати характер своїх дій (бездіяльності), тобто усвідомлювати фактичну сторону та суспільну небезпеку діяння; 2) можливістю керувати своїми діями (бездіяльністю).

Таким чином, осудність – це кримінально-правова категорія, яка характеризує психічний стан особи під час вчинення злочину, за якого в неї повністю збережена здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними.

У ЗУ від 22 лютого 2000 р. № 1489-III «Про психіатричну допомогу» у ст. 3 «Презумпція психічного здоров'я» зазначається, що кожна особа вважається такою, яка не має психічного розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах та в порядку, передбачених законом. Отже, питання про встановлення осудності виникає лише за наявності у слідства чи суду сумнівів щодо психічного стану особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене КК. Якщо їх немає, то здатність суб'єкта усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними презюмується.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 КК України не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, перебувала в стані неосудності. До такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру.

Неосудна особа не може нести кримінальної відповідальності за свої суспільно небезпечні діяння, оскільки в них не беруть участь її свідомість і воля, що зумовлено наявністю хворобливих розладів психічної діяльності. Застосування покарання до неосудних осіб є несправедливим

і недоцільним через недосягнення цілей покарання – виправлення засудженого та запобігання вчиненню нових злочинів. До неосудних осіб залежно від характеру та тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб суд може застосувати примусові заходи медичного характеру (статті 93, 94 КК), які не є покаранням, а мають на меті вилікування зазначених осіб або поліпшення їх психічного стану, а також запобігання вчиненню ними суспільно небезпечних діянь.

Відповідно до ст. 22 КК України, вік кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 210 КК України, – загальний (з 16 років).

У ч. 1 ст. 211 КК України міститься вказівка на спеціальний суб'єкт цього злочину (службову особу): «Видання *службовою особою* нормативно-правових актів...», однак навіть якби ст. 211 КК України і не містила вказівки на ознаки спеціального суб'єкта злочину, з урахуванням положень чинного законодавства це не вплинуло б на висновок про те, що суб'єкт розглядувано-го бюджетного злочину є спеціальним і лише спеціальним [2].

Зважаючи на те, що суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 211 КК України, спеціальний – службова особа, а також зважаючи на неповноту законодавчої конструкції поняття «службова особа», визначеного в ч. 3 ст. 18 КК України, а також у п.1 примітки до ст. 364 КК України ми вважаємо, що потрібно відносити до її кола також тих осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням контрольно-ревізійних, або функцій державного фінансового контролю, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням.

Також доцільно передбачити в тексті ст. 211 КК України «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону» настання кримінальної відповідальності за видачу нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону якщо такі дії вчинено «за попередньою змовою групою осіб».

Відповідно до ч. 2 ст. 18 КК України, спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа [2].

Зазначимо також, що ознаки спеціального суб'єкта є дещо обмежувачими статус особи при кваліфікації кримінально-караного діяння, оскільки вони, звужують коло осіб, які можуть підлягати кримінальній відповідальності, бо визначають, що той чи інший злочин може вчинити не будь-яка особа, а тільки та, яка має такі ознаки [3].

У ч. 3 ст. 18 КК України зазначено, що службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Законодавча дефініція поняття “службова особа” побудована за двома критеріями:

1) зазначається характер (види) вчинюваних певною особою діянь, її компетенція (повноваження): а) здійснення (виконання) функцій представника влади чи місцевого самоврядування; б) виконання організаційно-розпорядчих функцій; в) виконання адміністративно-господарських функцій;

2) визначаються правові підстави виникнення в особи функцій (або наділення її ними) на вчинення таких діянь: а) обіймання постійно чи тимчасово певної посади в органах влади або на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності; б) наділення особи зазначеними функціями (покладення їх на неї) за спеціальним повноваженням.

Зважаючи на зміст компетенції (повноважень) і характер вчинюваних дій, службових осіб поділяють на такі категорії (види): 1) особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування; 2) особи, які постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням; 3) особи, які постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи

організаціях посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням.

Представники влади – працівники державних органів і установ, наділені правом у межах своєї компетенції висувати вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання фізичними та юридичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості (наприклад, народні депутати України, керівники державних адміністрацій, судді, слідчі судді, прокурори, слідчі, оперативний склад СБУ, працівники поліції, державні інспектори й контролери, лісничі, військові коменданти, начальники гарнізонів та ін.).

Підставою для покладення на особу обов'язків виконувати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції є наявність у неї трудових чи договірних правовідносин з відповідними підприємствами, установами, організаціями. Покладення на особу таких обов'язків з наділенням її певними правами може відбуватися за рішенням суду у випадках, передбачених законом, наприклад, призначення особи арбітражним керуючим за рішенням господарського суду.

Організаційно-розпорядчі функції – функції зі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконробы, бригадири тощо).

Адміністративно-господарські функції – функції з управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є в начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідувачих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів і контролерів тощо.

Особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює (виконує) відповідні функції постійно, а й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою. Щодо співвідношення понять “тимчасово” та “за спеціальним повноваженням”, то очевидно, що при наділенні особи певними функціями навіть “за спеціальним повноваженням” вони виконуються нею деякий час, тобто тимчасово. Різниця полягає у способі, формі та порядку покладення на неї зазначених функцій.

До правомочних (компетентних) органів, які можуть наділити особу функціями представника влади чи місцевого самоврядування, а також організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими функціями, відносяться Президент України, органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи, суд, власник суб'єкта господарської діяльності чи засновник юридичної особи, яка не здійснює комерційної діяльності. Поняття “спеціальне повноваження” передбачає: 1) тимчасове здійснення функцій без обіймання певної посади, які нею зумовлюються; 2) виконання певних обов'язків особою, яка виконує їх на підставі законодавчих та інших нормативних чи розпорядчих актів (наприклад, наказу, розпорядження тощо). Спеціальними повноваженнями на виконання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій на підприємствах, в установах чи організаціях особа наділяється не лише через обіймання нею певної посади за трудовим договором (наприклад, кільком робітникам, які працюють на підприємстві, доручається виконання певної роботи і на час її виконання один з них призначається бригадиром, тим самим він наділяється повноваженнями на виконання організаційно-розпорядчих функцій), а й за рішенням суду, а також згідно з укладеним між особою і підприємством, установою чи організацією договором цивільно-правового характеру на виконання певної роботи чи надання певних послуг.

Виконання професійних функцій багатьма категоріями працівників (осіб) пов'язане із вчиненням дій, які тягнуть за собою правові наслідки. Проте визнаватися вчиненими під час виконання службових функцій такі дії (а отже, і службовими особами, які їх вчинили) можуть лише в разі, якщо вони пов'язані з виконанням функцій представника влади чи місцевого самоврядування, організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій.

Обіймання особою певної посади чи доручення тимчасово виконувати службові обов'язки має бути оформлено відповідним (усним або письмовим) рішенням – наказом, розпорядженням,

постановою, протоколом, довіреністю тощо. Для визнання особи службовою не має значення, обіймає вона відповідну посаду за призначенням або внаслідок виборів, отримує за виконання службових обов'язків винагороду чи виконує їх на громадських засадах.

Відмінність визначення службової особи, наведеного в ч. 3 ст. 18 КК України, від поданого в п. 1 примітки до ст. 364 КК України полягає в тому, що в останньому наявна вказівка на державні та комунальні підприємства і стосується воно лише статей 364, 368, 3682, 369 КК України.

У ст. 26 КУ закріплено положення, що іноземці й особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами та свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України. Зважаючи на це, службовими особами можуть бути не тільки громадяни України, а й особи без громадянства та іноземці (зокрема, громадяни відповідної іноземної держави, які здійснюють її функції; посадові особи міжнародних організацій; члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та представники міжнародних судів – судді й інші посадові особи).

Не випадково, що в ч. 4 ст. 18 КК України зазначено про таке: службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [2].

Щодо діяння передбаченого ст. 211 КК України згідно із ч. 1 ст. 22 БК України, за обсягом наданих прав розпорядники бюджетних коштів поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня; п. 18 ч. 1 ст. 2 БК України встановлює, що головні розпорядники бюджетних коштів – бюджетні установи в особі їх керівників, які відповідно до ст. 22 БК України отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень.

Згідно зі ст. 22 БК України, головними розпорядниками бюджетних коштів можуть бути виключно: за бюджетними призначеннями, визначеними законом про Державний бюджет України, – установи, уповноважені забезпечувати діяльність Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України в особі їх керівників; міністерства, Національне антикорупційне бюро України, Конституційний Суд України, Верховний Суд, Вища рада правосуддя та інші органи, безпосередньо визначені Конституцією України, в особі їх керівників, а також Державна судова адміністрація України, Національна академія наук України, Національна академія аграрних наук України, Національна академія медичних наук України, Національна академія педагогічних наук України, Національна академія правових наук України, Національна академія мистецтв України, інші установи, уповноважені законом або Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у відповідній сфері, в особі їх керівників; за бюджетними призначеннями, визначеними рішенням про бюджет Автономної Республіки Крим, – уповноважені юридичні особи (бюджетні установи), що забезпечують діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, а також міністерства та інші органи влади Автономної Республіки Крим в особі їх керівників; за бюджетними призначеннями, визначеними іншими рішеннями про місцеві бюджети, – місцеві державні адміністрації, виконавчі органи та апарати місцевих рад (секретаріат Київської міської ради), структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевих рад в особі їх керівників. Якщо згідно із законом місцевою радою не створено виконавчий орган, функції головного розпорядника коштів відповідного місцевого бюджету виконує голова такої місцевої ради. Головні розпорядники коштів Державного бюджету України визначаються відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 22 БК України та затверджуються законом про Державний бюджет України шляхом встановлення їм бюджетних призначень.

Головні розпорядники коштів місцевих бюджетів визначаються рішенням про місцевий бюджет відповідно до п. 2 і 3 ч. 2 ст. 22 БК[4].

Згідно з п. 47 ч. 1 ст. 2 БК України розпорядник бюджетних коштів – бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань, довгострокових зобов'язань за енергосервісом та здійснення витрат бюджету.

Відповідно до п. 38 ч. 1 ст. 2 БК України одержувач бюджетних коштів – суб'єкт господарювання, громадська чи інша організація, яка не має статусу бюджетної установи, уповноважена розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримує на їх виконання кошти бюджету[4].

Отже, потрібно зазначити, що статус суб'єкта кримінально-караного діяння передбаченого ст. 211 КК України потрібно встановлювати керуючись положеннями бюджетного та кримінального законодавства.

Список використаних джерел:

1. Дудоров О. Проблеми юридичної особи як суб'єкта злочину та її вирішення у проектах КК України. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. Вип. 2 (17). С. 133–142.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України /Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.] ; За заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея; НАВС. К.: Юрінком Інтер, 2018. 1064 с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Александров Ю. В., Антипов В. І., Володько М. В. та ін. ; відп. ред. Кондратьєв Я. Ю. ; наук. ред. Клименко В. А. та Мельник М. І. Київ, 2002. 432 с.
4. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

УДК 343.98

КОРШУН О.В.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПІДГОТОВЧІ ЗАХОДИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗНИКНЕННЯ ЛЮДИНИ АБО ЇЇ ВБИВСТВА ЧЕРЕЗ ЗАВОЛОДІННЯ НЕРУХОМІСТЮ

Наголошено, що незаконно заволодіти нерухомістю можна у різний спосіб: через вчинення шахрайських дій, через вимагання передати право на нерухомість, через утримання власника нерухомості в неволі і переоформлення за цей час нерухомості на злочинців. Нерідкими є випадки позбавлення життя володільця нерухомістю з метою заволодіння цією нерухомістю. У статті здійснюється аналіз криміналістичної літератури відносно організаційно-підготовчого етапу розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості та комплексу заходів, що входять до його змісту. Пропонується перелік найбільш доцільних заходів при розслідуванні вбивств, пов'язаних із заволодінням нерухомістю, а також фактів зникнення особи, пов'язаних із заволодінням нерухомістю. З'ясовано, що вчені при розслідуванні вбивств, пов'язаних із заволодінням нерухомістю, виокремлюють такі найбільш розповсюджені місця події, що підлягали слідчому огляду: домоволодіння потерпілого (будинок, квартира, гараж, город, подвір'я тощо); відкрита місцевість (лісосмуга, лісопосадка, каналізаційні колектори тощо). Натомість, наші дослідження показали, що перелік об'єктів огляду місця події при вбивствах, пов'язаних із заволодінням нерухомістю, набагато ширший. Так, через те, що потерпілого перед підписанням документів нерідко тримають у неволі, об'єктом огляду можуть бути місця утримання потерпілого. У випадку поміщення власника нерухомості до психіатричної лікарні, огляду також підлягає приміщення цієї лікарні, а також палата, в якій тримався потерпілий. Зроблено висновок, що у 95% випадків, позбавляючи потерпілого життя, злочинці намагаються приховати мотив вбивства та здійснюють різноманітні інсценування: самогубства, нещасного ви-